

บทนำ

หนังสือ *경제학자의 인문학 서재* (ห้องสมุดมนุษยศาสตร์ของนักเศรษฐศาสตร์-ผู้แปล) ที่ผมร่วมเขียนหลายปีก่อนได้รับเลือกให้เป็นหนังสือแนะนำจากหลายองค์กรและสื่อมวลชนในเกาหลีใต้ เช่น สถาบันวิจัยทุนโดยยกให้เป็น “หนังสือดีที่ซีอีโอควรอ่านในวันหยุด” กระทรวงวัฒนธรรมยกให้เป็น “หนังสือดีเด่น” จากจุดนั้นทำให้ผมมีโอกาสพบผู้อ่านโดยตรง เพราะต้องไปบรรยายตามมหาวิทยาลัย บริษัทธุรกิจ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น นอกจากได้รับคำชมจากผู้อ่านว่าหนังสือชี้ชวนให้เห็นเศรษฐศาสตร์ที่ซ่อนอยู่ภายในแนวคิดต่างๆ ของมนุษยศาสตร์แล้ว ผมยังได้รับการบ้านชื่นใหญ่อย่างหนึ่งจากพวกเขาด้วย

ผู้อ่านชอบคำอธิบายความรู้เศรษฐศาสตร์ที่อยู่ในเรื่องราวตามสถานที่ประวัติศาสตร์ ภาพหรือเพลงดังก้องโลก แต่พวกเขาก็อยากรู้ด้วยว่าสิ่งรอบตัวที่เราพบบ่อยๆ และสัมพันธ์โดยตรงกับชีวิตประจำวันของเรานั้นสะท้อนความรู้เศรษฐศาสตร์ีโดยูบ้าง

ชีวิตคนยุคใหม่ที่ต้องแข่งขันกันอย่างดุเดือด เป็นธรรมดาที่หลายคนต้องการเติมความรู้เรื่อง “เศรษฐศาสตร์” ให้ตัวเอง ซึ่ง ณ ตอนนั้น

ทำให้เป็นเรื่องรองใคร ทว่ากลายเป็นศาสตร์ที่เราจำเป็นต้องรู้ไปแล้ว ผมอยากเขียนเรื่องเศรษฐศาสตร์ที่สะท้อนอยู่ในชีวิตของเราผ่านวัฒนธรรม ประชญา หรือประวัติศาสตร์ให้เข้าใจง่าย ไม่ใช่แค่เจอความรู้แล้วปล่อยผ่านไป

นี่คือที่มาของหนังสือเล่มนี้ครับ เหตุผลที่ผมหยิบยกประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพคือ ไล่ กิน สร้าง ก็เพราะสิ่งเหล่านี้สัมพันธ์ใกล้ชิดกับชีวิตเรามากที่สุด และมีอิทธิพลมหาศาลต่อเรา ความกังวลเรื่องปัจจัยดำรงชีพถือเป็นความกังวลข้อใหญ่ที่สุดในการใช้ชีวิต ขณะเดียวกัน ก็ดูเป็นความกังวลเล็กๆ น้อยๆ ที่มีอยู่ทุกวันด้วย เรื่องไล่ กิน สร้าง จึงต่างเป็นประเด็นที่เราไม่อาจสลัดทิ้งไปจากชีวิตได้เลย

อันที่จริงขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม หรือปรากฏการณ์หลายๆ อย่างที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยดำรงชีพ ส่วนใหญ่ต่างสะท้อนหลักเศรษฐศาสตร์มาตั้งแต่ต้น บางสิ่งเราเจออยู่ทุกเมื่อเชื่อวันจนไม่นึกสงสัยอีกต่อไปว่าทำไมมันถึงเป็นเช่นนั้น ไม่แม้แต่จะถูกคิดด้วยซ้ำว่าทำไมเราต้องทำแบบนั้น ทั้งที่หากย้อนกลับไปพิจารณาสักหน่อย เราจะเจอความรู้เศรษฐศาสตร์ฝังรากลึกอยู่

ทำไมพวกเราถึงได้เผลอล้มเหลวกันอยู่เรื่อย ทำไมซูเปอร์สโตร์ตามต่างจังหวัดถึงใหญ่โตนัก คนเราใช้ชุดแต่งงานสีขาวยังกันตั้งแต่เมื่อไร เราเริ่มใช้ชิปแทนกระดุมกันตอนไหน ของกินอย่างหมูทอดราดซอสเปรี้ยวหวานหรือเครื่องดื่มแป้นดำเกิดขึ้นได้อย่างไรและด้วยเหตุผลอะไร ทำไมร้านขายของประเภทเดียวกันชอบตั้งร้านอยู่ติดๆ กัน ฯลฯ หนังสือเล่มนี้อธิบายความรู้เศรษฐศาสตร์ใกล้ตัวจากคำถามเล็กๆ น้อยๆ ดังกล่าว การบ้านที่ผมได้รับจากผู้อ่านซึ่ง “อยากรู้จักเศรษฐศาสตร์ที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน” น่าจะถือว่าทำสำเร็จลุล่วงแล้วด้วยผลงานชิ้นนี้ครับ

ขอให้ความตั้งใจของผมส่งตรงไปถึงคุณผู้อ่าน หวังว่าหนังสือเล่มนี้ จะช่วยให้คุณเข้าใจเศรษฐศาสตร์ใกล้ตัวได้มากขึ้น เป็นความรู้ระดับ ปัญญา เป็นโอกาสอันดีที่สร้างสายตากุณให้เฉียบแหลม มองเห็นเศรษฐศาสตร์ที่มีอยู่ทั่วทุกหนแห่งในชีวิตของเรากันนะครับ

จากห้องทำงานในเมืองเซจง
ปาร์กจองโฮ

ที่มาของสิ่วควาคบนเครื่องแบบทหารสมัยนโปเลียน
เหตุผลที่ซิปใช้เวลานานกว่าจะมากั้นที่กระดุม
ทำไมชุดแต่งงานถึงเป็นสีขาว
ทำไมต้องไปซื้อกระเป๋าชาแนลถึงฝรั่งเศส
เหตุผลที่ทนใส่ชุดชั้นในที่ไม่สบายตัว
ทำไมถึงลดน้ำหนักล้มเหลวทุกครั้ง
แบรนด์เนมมีมาตั้งแต่โบราณจริงหรือ
กระโปรงสั้นแสดงถึงเศรษฐกิจดีจริงหรือ
ถ้าเสื้อผ้าวินเทจเป็นที่นิยม แสดงว่าเศรษฐกิจในประเทศกำลังแย่งจริงหรือ
เหตุผลที่เกิดการแยกเป็นสองพักระหว่างเสื้อผ้าแบรนด์เนมกับเสื้อผ้า SPA

บทที่ 1

เศรษฐศาสตร์

ใจ

ที่มาของสีชุดคาดบนเครื่องแบบทหาร สมัยนโปเลียน

ผมเคยไปเที่ยวพิพิธภัณฑ์ลูฟวร์เมื่อหลายปีก่อน ขณะกำลังเพลินใจเดินชมพิพิธภัณฑ์กว้างใหญ่ เสพสุดยอดงานศิลปะแห่งอารยธรรมมนุษย์ ผมก็พบสิ่งแปลกพิเศษอย่างหนึ่งบนรูปเหล่าทหารในภาพวาด ด้วยว่าเครื่องแบบของพวกเขาเป็นกางเกงสีขาว เลื้อยโค้ดสีน้ำเงิน หมวกติดพู่ขนนก จึงอดสงสัยไม่ได้ว่าสีชุดแบบนี้ไปรบจะไหวหรือ เพราะมันใกล้เคียงกับชุดใส่ไปปาร์ตี้มากกว่าจะเป็นเครื่องแบบ

หากเอ่ยถึงชุดทหารในปัจจุบัน เรามักจะนึกถึงชุดสีกากีหรือชุดลายพราง เหตุผลที่ชุดทหารใช้ผ้าสีน้ำตาลแกมเหลืองบ้าง เขียวตุ๋นบ้าง ก็เพื่อช่วยรักษาชีวิตเหล่าทหารกลางสนามรบ กล่าวคือ สีชุดทหารกลืนกับสภาพแวดล้อม ช่วยพรางตัว และเพิ่มความปลอดภัยแก่ทหาร ถ้าเช่นนั้น จากที่เห็นในภาพวาดหมายความว่าชีวิตของทหารสมัยก่อนไม่มีความสำคัญหรือไร ทำไมเครื่องแบบทหารถึงเป็นกางเกงสีขาว เลื้อยโค้ดสีน้ำเงิน หมวกติดพู่สีอันดูฉูดฉาด เห็นชัดมาแต่ไกล คำตอบคือ เพราะป้องกันไม่ให้เกิดการเลือกที่ตรงข้ามกับความเหมาะสมหรือการเลือกผิดนั่นเอง

การเลือกที่ตรงข้ามกับความเหมาะสมคืออะไร

ทฤษฎีเลือกผิด หรือการเลือกที่ตรงข้ามกับความเหมาะสม (adverse selection) คือภาวะความล้มเหลวของตลาด (market failure) ที่เกิดจากการได้รับข้อมูลข่าวสารที่ไม่เท่าเทียมกัน อธิบายชัดๆ ได้ว่าในการทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถือครองสารสนเทศหรือข้อมูลทางธุรกรรม (ราคา สินค้า คุณภาพ ฯลฯ) มากกว่าอีกฝ่าย ส่งผลให้มีข้อมูลไม่เท่ากัน เรียกว่า “สารสนเทศไม่สมบูรณ์” หรือ “ความไม่เท่าเทียมของข้อมูลข่าวสาร (asymmetric information)” เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีข้อมูลไม่เพียงพอหรือมีข้อมูลน้อยกว่าการทำธุรกรรมจะไม่มีคุณภาพ ปัญหาที่ตามมาคือการเลือกที่ตรงข้ามกับความเหมาะสม

การเลือกที่ตรงข้ามกับความเหมาะสมมีมากมายในชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่น ร้านอาหารบุฟเฟต์ ร้านอาหารแห่งนี้ให้ลูกค้าจ่ายเงินราคาต่อหัวตามที่ร้านกำหนด แล้วให้ลูกค้ากินอาหารได้มากเท่าที่ต้องการ ดังนั้นเจ้าของร้านจึงชอบลูกค้าที่กินน้อยๆ มากกว่า ในเมื่อลูกค้าทุกคนจ่ายเงินเท่ากัน หากเจ้าของร้านได้ลูกค้ากินน้อยเข้าร้านเยอะ เขาจะอ่อมได้กำไรเพิ่ม แต่ความเป็นจริงนั้นผิดจากที่เจ้าของร้านคาดไว้มาก เพราะมีแนวโน้มสูงว่าลูกค้าที่เข้าร้านบุฟเฟต์จะเป็นกลุ่มคนกินเก่ง หากคนกลุ่มนี้เข้าร้านอาหารทั่วไป เขาจะต้องจ่ายเพิ่มถ้าอยากกินเยอะๆ แต่หากเข้าร้านบุฟเฟต์พวกเขาสามารถกินจนอ้อมโดยจ่ายแค่ราคาที่กำหนด ถ้าเจ้าของร้านบุฟเฟต์มีข้อมูลของลูกค้าเพียงพอ พวกเขาคงเตรียมการรับมือได้ เช่น เพิ่มค่าอาหารต่อหัวในกลุ่มลูกค้าที่กินเก่ง แต่เจ้าของร้านไม่อาจถือครองข้อมูลของลูกค้าทุกคนได้อย่างครบถ้วน เขาจึงต้องเผชิญปัญหาการเลือกที่ตรงข้ามกับความเหมาะสม

นอกจากนี้ การเลือกที่ตรงข้ามกับความเหมาะสมยังปรากฏในตลาดรถยนต์มือสองด้วย (หรือที่รู้จักกันในชื่อ The Market for Lemons) ผู้บริโภค (ผู้ซื้อ) ในตลาดรถมือสองไม่อาจรู้คุณภาพรถยนต์แน่ชัด แม้

จะมีบันทึกรุ่นและปีที่ผลิตกับระยะไมล์เป็นข้อมูลพื้นฐาน แต่วิธีดูแลรักษา และทักษะการขับรถของเจ้าของเดิมก็ส่งผลต่อคุณภาพของรถยนต์มือสองที่ต่างกัน ผู้บริโภคย่อมยอมจ่ายราคาแพงกว่าแก่รถคันที่ไม่เคยเกิดอุบัติเหตุ และได้รับการตรวจเช็คสภาพเป็นระยะ ผู้ซื้อต้องการจ่ายราคาถูกกว่าแก่รถคันที่เคยเกิดอุบัติเหตุหรือได้รับการดูแลรักษาซุ่ยๆ แต่ปัญหาคือ ผู้บริโภคเห็นเพียงสภาพภายนอกรถยนต์ ไม่อาจรู้ไปถึง “การมีข้อมูลแอบแฝงหรือสารสนเทศที่ซ่อนอยู่” (hidden information) ของรถ ขณะเดียวกันผู้ผลิต (ผู้ขาย) รถยนต์มือสองจะเป็นฝ่ายที่รู้ว่าสภาพรถที่ตนขับมาตลอดนั้นดีหรือไม่

พอสารสนเทศไม่สมบูรณ์ ผู้ซื้อจึงต้องใช้วิธีคะเนราคาต่อคุณภาพสินค้า หากในตลาดมีสัดส่วนรถยนต์คุณภาพดีกับไม่ดี 50:50 หมุนเวียนกันอยู่ ราคาเฉลี่ยหรือราคากลางจะเป็นตัวกำหนดราคาทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจของผู้ซื้อและผู้ขาย เนื่องจากผู้ซื้อไม่อาจล่วงรู้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพรถชัดเจนดีพอ ผู้ซื้อจึงยินดีจ่ายในราคากลางเท่านั้น ในขณะที่ฝ่ายผู้ขายรู้คุณภาพรถมือสองของตนดีกว่า เราเรียกสภาพการณ์นี้ว่า สารสนเทศไม่สมบูรณ์ สินค้าของผู้ขายรถคุณภาพดีมีราคาสูงกว่าราคากลางในตลาด พวกเขาจึงไม่ขายรถของตนในตลาดรถยนต์มือสอง ในทางกลับกัน ผู้ขายรถคุณภาพแย่อสามารถขายรถของตนได้ในราคากลาง พวกเขาจึงยินดีขายรถในตลาดรถยนต์มือสอง เมื่อสถานการณ์ดังกล่าวเกิดซ้ำๆ รถยนต์มือสองคุณภาพดีจะหายไปจากตลาด ผู้บริโภคจะเลือกได้แต่รถคุณภาพแย่อ จึงเข้าสู่สภาพการเลือกที่ตรงข้ามกับความเหมาะสม

ชุดทดสอบคุณภาพคือวิธีป้องกันการเลือกที่ตรงข้าม กับความเหมาะสม

ที่มาของสัญญาณบนชุดทดสอบมาจากดินปืน ช่วงผ่านยุคกลางเข้ายุคใหม่หลายประเทศในยุโรปพัฒนาอาวุธสงครามที่ใช้ดินปืนสีดำจำพวกปืนใหญ่ ปืนกล ประเทศน้อยใหญ่ในยุโรปรวมถึงฝรั่งเศสต่างครอบครองปืนใหญ่และปืนกลคุณภาพดี ปัญหายู่อตรงเขม่าควันจากดินปืนเป็นอุปสรรคต่อวิสัยทัศน์การมองเห็นในสนามรบ ยากจะบอกได้ว่าใครเป็นมิตรหรือศัตรู ทหารฝ่ายเดียวกันอาจหันปากกระบอกปืนใส่กันเอง กล่าวคือเขม่าปืนก่อให้เกิดสารสนเทศไม่สมบูรณ์ นำไปสู่การเลือกที่ตรงข้ามกับความเหมาะสม ดังนั้น เพื่อช่วยให้ทหารแยกออกกว่าใครเป็นใครในสนามรบ ทางทหารจึงกำหนดชุดทดสอบให้มีสีสดใส เห็นแต่ไกลก็รู้ได้ทันทีว่าผู้สวมใช้ทหารฝ่ายเดียวกันหรือไม่ เหตุผลที่ภาพทหารในจิตรกรรมของพิพิธภัณฑสถานลูฟวร์สวมชุดสีสดใสขึ้นเรื่อยๆ ในช่วงรอยต่อยุคกลางสู่ยุคใหม่มีที่มาเช่นนี้ ส่วนช่วงยุคกลาง อาวุธที่ใช้ดินปืนยังไม่พัฒนา เหล่าทหารจึงไม่จำเป็นต้องสวมชุดสีสดขนาด ส่วนใหญ่พวกเขาจะสวมเสื้อเกราะหนาเพื่อช่วยปกป้องชีวิตอันสูงค่ายามออกศึก ต่อมาเมื่อคนเริ่มใช้ปืนใหญ่และปืนกลแทนดาบ ชุดสัญญาณที่ช่วยให้ทหารแยกฝ่ายตนกับฝ่ายศัตรูออกก็เริ่มจำเป็น เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเลือกที่ตรงข้ามกับความเหมาะสมท่ามกลางข้าศึก

กลไกที่ทำให้ชุดทดสอบสัญญาณหายไปจากประวัติศาสตร์เริ่มมาจากการพัฒนาดินปืน เมื่อเข้าสู่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เทคนิคการใช้ดินปืนพัฒนารวดเร็วมาก พอเข้าทศวรรษ 1880 คนเราเริ่มทำสงครามกันด้วยดินปืนแบบไร้เขม่า สมรรถุอันคล่องคั่งด้วยเปลวไฟและเขม่าควันพลอยหายไปด้วย สัญญาณบนชุดทดสอบกลายเป็นสิ่งที่อาจพรางชีวิตไปจากพวกเขา ดังนั้นจึงได้เวลาที่ชุดทดสอบจะต้องเปลี่ยนแปลง

ส่งสัญญาณและคัดกรองคือวิธีป้องกันการเลือก ที่ตรงข้ามกับความเหมาะสม

เศรษฐศาสตร์มีวิธีแก้ไขภาวะล้มเหลวของตลาดอันเกิดจากการเลือกที่ตรงข้ามกับความเหมาะสมอยู่มากมาย แต่ “การส่งสัญญาณ” และ “การคัดกรอง” เป็นวิธีที่ค่อนข้างเด่น

การส่งสัญญาณ (signaling) เป็นวิธีที่ผู้ถือสารสนเทศมากกว่าทำการส่งสารสนเทศให้แก่ฝ่ายที่มีสารสนเทศน้อยกว่า เราพบเห็นตัวอย่างวิธีป้องกันการเลือกที่ตรงข้ามกับความเหมาะสมด้วยการส่งสัญญาณได้ง่ายๆ จากกระบวนการรับสมัครบุคลากรเข้าทำงาน ผู้สมัครงาน (ผู้คัดเลือกบุคลากร) ไม่มีข้อมูลหรือสารสนเทศของผู้สมัครงานทุกคนมากพอ เพื่อแก้ไขการมีสารสนเทศไม่สมบูรณ์ของอีกฝ่าย ผู้สมัครงานซึ่งถือสารสนเทศอยู่มากกว่าจึงต้องเป็นฝ่ายแจกแจงข้อเท็จจริงออกมา เพื่อยืนยันว่าตนเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพจริง หรือก็คือการที่ผู้สมัครงานต้องนำสารสนเทศ เช่น วุฒิบัตร ใบผลคะแนนสอบภาษาอังกฤษ ฯลฯ มาแสดงแก่ผู้สัมภาษณ์นั่นเอง

อีกวิธีหนึ่งคือการคัดกรอง (screening) ซึ่งแตกต่างจากการส่งสัญญาณตรงที่ฝ่ายไม่มีสารสนเทศจะเรียกร้องให้อีกฝ่ายแสดงสารสนเทศออกมา อย่างเช่น บริษัทประกันชีวิตใช้การคัดกรองโดยการตรวจสอบสารสนเทศของลูกค้าผ่านการขอดูใบตรวจสุขภาพ เพราะบริษัทประกันชีวิตไม่อาจรู้ได้ว่าสุขภาพของผู้ขอทำประกันเป็นอย่างไร เนื่องจากกลุ่มคนที่อยากทำประกันมักจะเป็นคนที่ไม่มั่นใจกับสุขภาพของตนมากกว่ากลุ่มคนแข็งแรงดี บริษัทประกันชีวิตจึงร้องขอใบตรวจสุขภาพของผู้สมัครทำประกันเพื่อป้องกันไม่ให้เห็นเลือกสิ่งตรงข้ามกับความเหมาะสม

เครื่องแบบคือสิ่งส่งสัญญาณและคัดกรอง เพื่อป้องกันการเลือกที่ตรงข้ามกับความเหมาะสม

เราเรียกชุดแบบชุดทหารว่า “เครื่องแบบ หรือยูนิฟอร์ม” พจนานุกรมบัญญัติความหมายของเครื่องแบบไว้ว่า “เสื้อผ้าที่สวมตามระเบียบกำหนดไว้ของสถาบัน เช่น โรงเรียน หน่วยราชการ บริษัท”

ความหมายของเครื่องแบบในสมัยก่อนต่างจากในปัจจุบัน เพราะคนสมัยก่อนใช้เครื่องแบบแสดงสถานภาพทางสังคมและยศศักดิ์ ในสังคมที่ให้ความสำคัญกับการแบ่งชนชั้นนั้น คนในสังคมต้องปฏิบัติต่อกันให้เหมาะสมตามยศศักดิ์ของอีกฝ่าย ซึ่งวิธีรับสารสนเทศที่ง่ายที่สุดคือการสวมเครื่องแบบ เมื่อแจ้งยศศักดิ์ผ่านเครื่องแบบแล้ว ผู้สวมไม่จำเป็นต้องอธิบายยศศักดิ์ของตน อีกทั้งเครื่องแบบยังป้องกันไม่ให้เกิดการเลือกที่ตรงข้ามกับความเหมาะสมอันเกิดจากผู้อื่นประเมินยศของผู้สวมผิดพลาดด้วย

ยุคโรมันโบราณก็ใช้เครื่องแบบกำหนดชนชั้น สีสันกับเนื้อผ้าที่แตกต่างกันของชุดที่สวมช่วยให้พวกเขารู้ยศศักดิ์ของกันและกัน ความพยายามป้องกันการเลือกที่ตรงข้ามกับความเหมาะสมโดยการระบุยศศักดิ์ผ่านเสื้อผ้า ไม่ได้เกิดขึ้นแค่กับชาวโรมัน แต่ยังปรากฏกับบรรพบุรุษชาวเกาหลีด้วย เช่น ชาวเกาหลีในสมัยก่อนรู้ว่าใครเป็นนักปราชญ์ได้จากเสื้อผ้าที่สวมใส่

เครื่องแบบถูกใช้แสดงยศศักดิ์ของผู้สวม บางคราวก็ใช้เพื่อป้องกันภัยแก่บรรดาทหารในสมรภูมิ หรือช่วยระบุสังกัดว่าผู้สวมอยู่บริษัทไหน โรงเรียนอะไร เสื้อผ้าและเครื่องแบบที่โดดเด่นนำมาใช้เพื่อป้องกันการเลือกที่ตรงข้ามกับความเหมาะสม น่าที่เหลือเกินที่หลักเศรษฐศาสตร์นี้มิให้เห็นตั้งแต่สมัยโบราณ

เหตุผลที่ซิปใช้เวลาบาน กว่าจะมาแทนที่กระดุม

มีคำศัพท์หลายคำที่เราใช้กันจนเคยชินทั้งที่ไม่เข้าใจนิยามของมันแจ่มแจ้ง อย่างศัพท์เศรษฐศาสตร์คำว่า “อุปสงค์” กับ “อุปทาน” ไม่มีใครไม่รู้จัก ความหมายของ “อุปสงค์” แต่ก็ไม่มีใครเข้าใจความหมายที่ชัดเจนเช่นกัน

อุปสงค์ หมายถึง สินค้าและบริการที่ผู้บริโภคต้องการจะซื้อ ณ ระดับราคาต่างๆในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ภายใต้สมมติฐานว่า ปัจจัยตัวอื่นๆที่มีผลต่ออุปสงค์มีค่าคงที่ กล่าวคืออุปสงค์มีความหมายสัมพันธ์ระหว่างราคากับปริมาณ แต่สิ่งที่เราต้องให้ความสนใจกับนิยามของอุปสงค์ อยู่ตรงสมมติฐาน “ปัจจัยตัวอื่นๆที่มีผลต่ออุปสงค์มีค่าคงที่” “ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง” และ “ความต้องการจะซื้อ”

ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับอุปสงค์

อะไรคือเหตุผลที่เราต้องยก “ปัจจัยตัวอื่นๆที่มีผลต่ออุปสงค์มีค่าคงที่” เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นให้คำนิยามของอุปสงค์ นั่นเป็นเพราะปริมาณที่

ผู้บริโภคจะซื้อ ได้รับอรรถิพลจากปัจจัยมากมายนอกเหนือจากราคา เช่น รายได้ส่วนตัว ราคาของสินค้าที่เกี่ยวข้อง (related goods) เป็นต้น ดังนั้นปัจจัยอื่นๆ ทั้งหมดที่ส่งผลต่อปริมาณอุปสงค์นอกเหนือจากราคา จึงจะต้องคงที่เสียก่อน ถึงจะสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างราคากับ ปริมาณอุปสงค์ได้ เมื่อให้ค่าจำกัดความของอุปสงค์ จึงต้องกล่าวถึง เงื่อนไขเบื้องต้นดังกล่าวเสมอ

ข้อต่อมาว่าด้วยอุปสงค์คือการหมุนเวียนที่ใช้หลัก “ในช่วงเวลาใด เวลาหนึ่ง” ตัวแปรในเศรษฐศาสตร์แบ่งได้เป็นตัวแปรหมุนเวียน (flow variable) กับตัวแปรคงเหลือ (stock variable) แต่เดิมคำว่าตัวแปร คงเหลือใช้เรียกปริมาณน้ำที่รวมอยู่ในแหล่งเก็บน้ำ ซึ่งเป็นตัวแปรที่วัดได้ ณ ขณะใดขณะหนึ่งโดยไม่มีมิติเกี่ยวกับเวลา เช่น “ทรัพย์สินบ้านคุณ มีมูลค่าเท่าไร” เป็นคำถามที่แสดงถึงมูลค่าในกรอบคร่าวในขณะใดขณะหนึ่ง จัดเป็นตัวแปรคงเหลือ ส่วนตัวแปรหมุนเวียนเป็นตัวแปรที่วัดได้จำเพาะ ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เดิมทีตัวแปรหมุนเวียนใช้เรียกปริมาณน้ำที่ไหลเวียน ในแหล่งเก็บน้ำ ปริมาณจะต่างกันขึ้นอยู่กับว่าเราใช้เวลาวัดนานแค่ไหน เช่น ถามว่า “คุณมีรายได้ต่อปีเท่าไร” กับ “คุณมีเงินเดือนเท่าไร” เป็น คำถามถึงรายได้จำเพาะในระยะเวลาหนึ่งคือต่อปีกับต่อเดือน จึงเป็นตัวแปร หมุนเวียน เมื่ออ้างอิงถึงสินทรัพย์จำนวนเงินหมุนเวียนทั้งหมดที่มีอยู่ใน ประเทศ (money supply) ที่วัดได้จำเพาะในขณะใดขณะหนึ่ง เช่น ปลายปีก่อนหรือ ณ ปัจจุบัน ถือเป็นตัวแปรคงเหลือ และเมื่อกกล่าวถึง รายได้ การผลิต การบริโภค การลงทุน การออม จากช่วงเวลาหนึ่ง ถึงช่วงเวลาหนึ่งจะเป็นตัวแปรหมุนเวียน อุปสงค์เองก็เป็นตัวแปรหมุนเวียน ที่ต้องกล่าวถึงร่วมกับเวลาเช่นกัน

ข้อสุดท้ายคือความหมายของ “ความต้องการจะซื้อ” เป็นนิยาม อุปสงค์ที่หลายคนสับสนกันมากที่สุด อุปสงค์ไม่ได้หมายถึงปริมาณการซื้อ จริงๆ แต่เป็นนิยามของการคาดการณ์ล่วงหน้าว่าต่อไปผู้บริโภคจะซื้อ หรือไม่นิยามว่าผู้บริโภคซื้อไปแล้วจริงๆ

เคนส์ ใส่ใจอุปสงค์

นักวิชาการที่ให้ความสนใจกับนิยามของอุปสงค์คือจอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ (John Maynard Keynes) สิ่งผลักดันให้เคนส์สนใจเรื่องอุปสงค์มาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ (Great Depression ปี ค.ศ. 1929 - 1939) ก่อนเกิดภาวะนี้นักเศรษฐศาสตร์ทั่วไปเชื่อว่า “อุปทานก่อให้เกิดอุปสงค์ในตัวเอง” ซึ่งมาจากแนวคิดชื่อ “กฎของเซย์” (Say’s Law) ที่เสนอว่าทุกคนเป็นผู้ผลิตควบคู่ไปกับการเป็นผู้บริโภค คือในกระบวนการผลิตสินค้า มีบางคนเสนอแรงงาน บางคนเสนอเงินทุน บางคนเสนอพื้นที่ดำเนินการ แต่ละคนต่างได้รับรายได้ตามปัจจัยการผลิตที่ตนเสนอคือ ค่าจ้าง ดอกเบี้ย และค่าเช่าที่ดิน สารสำคัญของกฎของเซย์จึงมีอยู่ว่า ผู้คนสามารถซื้อสินค้าจำเป็นด้วยรายได้ดังกล่าว ขอเพียงอุปทานสมบูรณ์ดี อุปสงค์จะเกิดขึ้นเอง หากอิงตามทฤษฎีนี้ พออุปทานสมบูรณ์ดี การขาดอุปสงค์ (lack of demand) และการว่างงานไม่มีทางเกิดขึ้น แต่สภาพเศรษฐกิจในทศวรรษที่ 1930 ผิดไปจากแนวคิดตามกฎของเซย์อย่างสิ้นเชิง เพราะทั้งที่อุปทานยังสมบูรณ์ดีแต่อัตราคนว่างงานกลับพุ่งสูง อีกทั้งการขาดอุปสงค์ยังเกิดขึ้นต่อเนื่อง ไม่มีนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาสสิกคนไหนสามารถอธิบายสภาพการณ์ดังกล่าวได้เลย

ช่วงดังกล่าวนี้เองเคนส์ได้เสนอว่า หัวใจหลักของปัญหานี้คืออุปสงค์ผ่านทฤษฎีอุปสงค์ที่มีผล (theory of effective demand) เขาเชื่อว่าอุปสงค์ที่ไม่สอดคล้องกับความสามารถในการซื้อนั้น อาจเป็นเพียงอุปสงค์ศักยภาพ (potential demand) หรือความต้องการที่มีแนวโน้มจะซื้อ ที่จริงเราต้องใส่ใจอุปสงค์ที่มีผลหรืออุปสงค์ที่เกิดขึ้นจริง (effective demand) ซึ่งหมายถึงคนมีความต้องการจะซื้อสินค้าและถือเงินที่จะซื้อสินค้านั้นได้จริง เคนส์ยังบอกว่าในระยะยาว มิติด้านอุปทานร่วมกับการเพิ่มของประชากรอาจเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยลดสินเกินของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ในระยะสั้น เกณฑ์ที่ตัดสินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของสังคมจะเป็นไปตาม

ขนาดของอุปสงค์มีผล ด้วยเหตุนี้เคนส์จึงเสนอว่าเราต้องสร้างอุปสงค์ที่มีกำลังซื้อขึ้นมาเองผ่านการเพิ่มค่าใช้จ่ายของรัฐบาล (government expenditure) การลดหรือยกเว้นภาษี เพื่อพิชิตภาวะเศรษฐกิจฝืดเคืองไว้จริง นี่คือหัวใจหลักของทฤษฎีอุปสงค์มีผล

การสร้างอุปสงค์ของชิป

สิบปีก่อนหน้าที่เคนส์จะเสนอแนวคิดเรื่องอุปสงค์มีผล มีเหตุการณ์หนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของอุปสงค์ได้อย่างชัดเจน นั่นคือการนำวัสดุติดกัลด์เสื้อผ้า เช่น ชิป กระจดุม และแถบตีนตุ๊กแกมาใช้

มนุษย์สืบทอดการทำเครื่องนุ่งห่มมา 2 ลักษณะใหญ่ๆ ด้วยกัน ลักษณะแรกคือ ใช้ผ้าผืนใหญ่ผืนเดียวหุ้มตัว มักพบในประเทศเขตร้อน อีกลักษณะคือการเย็บผ้าด้วยเข็ม มักพบในประเทศเขตอบอุ่นหรือประเทศเขตกึ่งหนาว ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการัดเสื้อผ้านั้นเริ่มต้นในประเทศเขตอบอุ่นหรือประเทศเขตกึ่งหนาว

หนึ่งในวิธีการัดเครื่องนุ่งห่มที่มนุษย์เรานำมาใช้แรกสุดคือเชือก เราใช้เชือกผูกเสื้อผ้าให้ติดแน่นอยู่กับตัวหรือปรับขนาดเสื้อผ้าให้พอดีตัว แต่เมื่อมนุษย์เห็นว่าการใช้เชือกไม่สะดวกนัก จึงพยายามคิดค้นสิ่งอื่นมาทดแทน นั่นก็คือกระจดุม มนุษย์รู้จักประดิษฐ์กระจดุมใช้กันมานานมากแล้ว กระจดุมเม็ดแรกถูกค้นพบแถบลุ่มแม่น้ำสินธุ สันนิษฐานว่ามีอายุเก่าแก่กว่า 3,000 ปีก่อนคริสตกาล แต่ไม่ได้ใช้กันอย่างแพร่หลายนัก ถ้าพิจารณาลักษณะการแต่งกายยุคต่อๆ มาตามเอกสารภาพ จะเห็นว่าผู้คนไม่ค่อยใช้กระจดุมกันเท่าไร กระทั่งเข้ายุคกลางการใช้กระจดุมกับเสื้อผ้าถึงเริ่มแพร่หลายในหมู่ชนชั้นสูง เนื่องจากผู้คนสมัยนั้นนำกระจดุมมาใช้เป็นเครื่องประดับเสื้อผ้า นอกเหนือจากใช้กัลด์เสื้อผ้า วัสดุที่ใช้ทำกระจดุมช่วงยุคกลางจึงเป็นของที่มีราคาแพง เช่น อัญมณี ทองแดง คริสตัล แก้ว

ในยุคกลางผู้คนนำกระดุมมาใช้กันมากขึ้น แต่ก็ไม่แพร่หลายนัก เพราะคนจำนวนมากไม่มีกำลังซื้อ ดังนั้นกระดุมที่ทำจากวัสดุราคาแพงคือ สิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดอุปสงค์มีผล

จนคริสต์ศตวรรษที่ 18 กระดุมถึงถูกผลิตคราวละมาก ๆ ด้วยวัสดุ ราคาถูกลง ที่เบอร์มิงแฮม ประเทศอังกฤษ เริ่มผลิตกระดุมจากเหล็ก ครั้งละมาก ๆ ตั้งแต่ช่วงนี้คนธรรมดาจึงซื้อกระดุมมากลัดเสื้อผ้าได้ กระดุมเลยกลายเป็นของที่ใช้กันทั่วไป ทำให้เกิดอุปสงค์มีผล และใน คริสต์ศตวรรษที่ 19 เบอร์เทล แซนเดอร์ส (Bertel Sanders) ชาว เดนมาร์ก ได้ประดิษฐ์กระดุมแป๊ก (press stud) ขึ้น ส่วนในเกาหลีใต้ ก็นำกระดุมลัตว์จำพวกวัว ไม่ก็เมล็ดปาล์มหนา ๆ มาเกลาทำแท่งกระดุม หัวท้ายแหลม คล้ายเขาสัตว์ เรียกกันว่า “กระดุมต้อกบกกี”¹ กว่ามนุษย์ จะนำกระดุมมาใช้กันจริงจึงก็กินเวลาจากตอนที่กระดุมเม็ดแรกถูกประดิษฐ์ ขึ้นนานกว่า 4,000 ปี

ถึงจะมีการใช้กระดุมกันอย่างแพร่หลาย แต่ความลำบากยังไม่หมด เพราะการใช้กระดุมกลัดเป้ากางเกงหรือกลัดตะเข็บกระโปรงนั้นจะถอด จะใส่แต่ละทีก็ต้องแกะ ๆ กลัด ๆ ยุ่งยากไม่ใช่เล่น และในที่สุดพระเอก ผู้มาช่วยแก้ปัญหานี้ก็คือซิป

ช่วงแรกซิปมีชื่อเรียกว่า ฟาสเทนเนอร์ (fastener) เกิดขึ้นเพื่อช่วยลด ความลำบากในการใช้กระดุม แต่ทำไปทำมา ซิปหรือฟาสเทนเนอร์ที่ทำจาก เหล็กกลับใช้งานยากยิ่งกว่ากระดุมเสียอีก ซิปโลหะใช้ติดเสื้อผ้าได้ยาก มากกว่าการลัดกระดุม แถมยังขึ้นสนิมเมื่อนำไปซัก จึงต้องวุ่นวาย ถอดซิปออกก่อนซักทุกครั้ง ไม่นานปัญหาพวกนี้ถึงถูกแก้ไขด้วยการใช้ ทองแดงทำซิปแทนเหล็ก อีกทั้งซิปยังได้รับการปรับปรุงให้มีความยืดหยุ่น สูง ใช้ติดเสื้อผ้าเข้าด้วยกันได้ง่ายกว่าเมื่อเทียบกับซิปรุ่นแรก

แม้ซิปจะพัฒนาให้ใช้สะดวกขึ้น แต่กลับไม่แพร่หลาย เนื่องจาก

¹ แห่งแบ่งข้าวเหนียวผัดซอสพริก

ขาดอุปสงค์มีผลเช่นเดียวกับกระดุม ผู้คนเข้าใจข้อดีของชิป แต่น้อยคนจะตัดสินใจซื้อ เพราะชิปราคาแพงกว่ากระดุมมาก หน้าซำแม่จะเปลี่ยนวัตถุดิบในการผลิตแล้ว ต้นทุนของการผลิตชิปก็ไม่ลดลง บริษัทผู้ผลิตชิปจึงต้องหาวิธีใช้ชิปที่มีประสิทธิภาพวิธีอื่น ในที่สุดผู้มาซื้อทางออกให้กับปัญหาคือกู๊ดริช (Goodrich) บริษัทผลิตยางรถยนต์ระดับโลกในปัจจุบันที่เคยเป็นบริษัทผู้ผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคที่ทำจากยางมาก่อน และมีสินค้าหลักคือรองเท้ายางสำหรับสวมทับรองเท้า (galoshes) สมัยก่อนถนนส่วนใหญ่เป็นถนนลูกรัง เวลาจะไปไหนกันแต่ละที ผุ่่นจากดินลูกรังทำให้รองเท้าสกปรกอยู่เสมอ ผู้คนจึงแก้ปัญหาด้วยการสวมรองเท้ายางทับรองเท้าที่ใส่อีกชั้นหนึ่ง บริษัทผู้ผลิตเล็งเห็นการใช้ประโยชน์จากรองเท้ายาง ด้วยการตั้งสมมติฐานว่า เมื่อคนเราสวมเสื้อผ้าครั้งหนึ่งก็ไม่จำเป็นต้องถอดอีกจนกว่าจะเข้านอนหรืออาบน้ำ แต่สำหรับรองเท้ายางคนต้องถอดๆสวมๆ ทุกครั้งที่จะไปไหนมาไหน การผูกเชือกหรือกัลดกระดุมบนรองเท้ายางทำให้สวมใส่ลำบาก ฉะนั้นชิปบนรองเท้าจึงทำให้ผู้คนล้มผัสถึงความสะดวกสบายมากกว่าชิปบนเสื้อผ้า

สมมติฐานนี้ตีโจทย์แตกเต็มๆ ผู้คนตอบรับรองเท้ายางติดชิปกันดีมาก ตัวช่วยติดเสื้อผ้าเข้าด้วยกันที่ชื่อฟาสเทนเนอร์ได้ชื่อใหม่ว่า ชิปเปอร์ (Zipper) จากชื่อรองเท้ายางที่กู๊ดริชจัดจำหน่ายในช่วงนั้นนั่นเอง

อุปสงค์ไม่ได้ถูกกำหนดจากแค่รายได้

จากเรื่องราวของชิป วัสดุช่วยติดเสื้อผ้าเข้าด้วยกันที่ไม่ได้รับการต้อนรับดีนักในช่วงแรก จนมาประสบความสำเร็จครั้งใหญ่เมื่อนำมาใช้กับรองเท้ายาง สะท้อนให้เราเห็นถึงแนวคิดสำคัญหนึ่งของอุปสงค์มีผล คืออุปสงค์มีผลเป็นอุปสงค์ที่รองรับด้วยพลังการซื้อ ไม่ได้ประเมินบนพื้นฐานว่าราคาสินค้าสูงกว่ารายได้ที่ตนมีอยู่หรือไม่ รายได้ส่วนตัวเป็นปัจจัยสำคัญ

ที่ผู้คนใช้พิจารณาว่าควรตัดสินใจซื้อสินค้าก็จริง แต่ผู้คนยังตัดสินใจจากปัจจัยอื่นๆผสมกันด้วย อาทิ ความสะดวกกับประโยชน์ที่ผู้ใช้จะได้รับจากการบริโภคสินค้านั้น อย่างเช่น หมากฝรั่ง 1 แท่งราคา 10,000 วอน ผู้บริโภคที่เต็มใจซื้อทันทีอาจมีไม่มาก แต่นั่นไม่ใช่เพราะเขามีรายได้น้อยกว่า 10,000 วอน แต่เพราะราคา 10,000 วอนถือว่าแพงเกินไปเมื่อเทียบกับความพึงพอใจที่จะได้จากหมากฝรั่งเพียงแท่งเดียว

กรณีของชิปก็เช่นกัน จริงอยู่ว่าราคาแพงของชิปคือตัวกีดขวางการเกิดอุปสงค์มีผล การตัดสินใจบนกระป๋องมีแนวโน้มสูงว่าผู้คนแทบจะไม่ได้ใช้ประโยชน์ของชิปเลยในวันหนึ่งๆ ดังนั้นผู้บริโภครที่จะจ่ายราคาแพงเพื่อซื้อชิปของกระป๋องจึงมีจำนวนน้อย ผิดกับรองเท้ายางติดชิปซึ่งมีราคาพอๆกับเสื้อผ้าติดชิป แต่เพราะผู้คนได้ใช้ชิปของมันทุกครั้งที่เราใส่รองเท้าออกไปข้างนอกและหลุดออกเมื่อกลับมา ชิปจึงช่วยอำนวยความสะดวกได้อย่างมาก ฉะนั้นผู้บริโภครจึงเต็มใจซื้อชิปของรองเท้ายางมากกว่า

เมื่อบริษัทผู้ผลิตแน่ใจแล้วว่าผู้บริโภครเต็มใจจ่ายเงินเพื่อซื้อสินค้าติดชิป ในกรณีที่ชิปทำให้ผู้บริโภครใช้สินค้านั้นได้สะดวกมากพอ ผู้ผลิตจึงคิดสินค้าติดชิปที่ใช้ประโยชน์ได้จริงมาอีกอย่าง คือกระเป๋าใส่ยาสูบสมัยก่อนยังไม่มีบุหุ้มเหมือนทุกวันนี้ ฉะนั้นถ้าจะสูบบุหรี่ก็ต้องใส่ยาเส้นลงในไปป์ สิ่งหนักสูบลายต้องพกกระเป๋าใส่ไปป์กับยาสูบติดตัวเวลาไปไหนมาไหน แต่กระเป๋ากลับด้วยกระดุมหรือผูกเชือกจะมีช่องว่าง ทำให้ยาเส้นหกใส่กระเป๋ากางเกงจนเลอะเทอะ สร้างความเหนื่อยหน่ายไม่น้อย การใช้กระเป๋ายาสูบติดชิปช่วยแก้ไขปัญหานี้ได้ จึงกลายเป็นสินค้ายอดนิยมแม้ราคาแพงไปนิด แต่ผู้คนก็ยินดีซื้อกระเป๋าใส่ยาสูบติดชิป

วัสดุยึดติดเสื้อผ้าที่เกิดขึ้นล่าสุดคือ “แถบหนามเตย” หรือ “แถบตีนตุ๊กแก” แถบด้านหนึ่งของตีนตุ๊กแกมีลักษณะเป็นตะขอ ส่วนอีกด้านเป็นห่วง จึงมีชื่อภาษาอังกฤษว่า “ฮุกแอนด์ลูปฟาสเทนเนอร์” (hook and loop fasteners) หมายถึงการเกี่ยวให้ติดด้วยห่วงนี้ละ ซึ่งที่จริงชื่อเรียกเวลโคร (velcro) ก็มาจากการประสมคำในภาษาฝรั่งเศสคือคำว่า “เวลูร์”

(velour) แปลว่ากำมะหยี่ กับคำว่า“โครเชต์” (crochet) แปลว่าเกี่ยว

จอร์จ เดอ เมสทราล (Georges de Mestral) ผู้ประดิษฐ์แถบตีนตุ๊กแก ได้แนวความคิดการประดิษฐ์แถบตีนตุ๊กแกเมื่อเขาพาสุนัขไปล่าสัตว์ในปี ค.ศ. 1941 พอกลับที่พัก เขาพบว่ามีเมล็ดต้นเบอร์ดีอกพืชตระกูลหญ้าเจ้าชู้ติดเต็มเสื้อผ้าของเขาและขนทั่วตัวสุนัข ปิดเท่าไรก็ไม่ค่อยหลุด เมสทราลเกิดความสงสัยเลยใช้กล้องจุลทรรศน์ส่องดูพบว่าผิวของเมล็ดต้นเบอร์ดีอกมีลักษณะเหมือนตะขอ ส่วนเส้นใยผ้าก็มีลักษณะเหมือนห่วง เลยเกี่ยวติดกันแน่น

แถบตีนตุ๊กแกในช่วงแรกขนาดกว้างยาวด้านละ 5 เซนติเมตร มีตะขอกับห่วงมากกว่า 3,000 อัน เมื่อนำมาประกบติด ถึงจะติดตะขอกับห่วงแค่ 1 ใน 3 ก็รับน้ำหนักได้มากกว่า 80 กิโลกรัมแล้ว

แต่ผลงานของเมสทราลไม่ค่อยได้เสียงตอบรับจากผู้คนในช่วงแรกเหมือนกัน เพราะแถบตีนตุ๊กแกมีราคาแพงจนไม่เกิดอุปสงค์มีผล 6 ปีนับจากได้แนวคิด เมสทราลเพิ่งมาเริ่มคิดค้นวิธีการผลิตแถบตีนตุ๊กแกให้ได้ในราคาถูกในปี ค.ศ. 1948 ก่อนจะทำได้สำเร็จในปี ค.ศ. 1952 และได้รับการอนุมัติสิทธิบัตรในปี ค.ศ. 1955 หากคำนวณตั้งแต่ช่วงแรกของการเริ่มคิดค้นวิธีประดิษฐ์แถบตีนตุ๊กแกจริงจัง ใช้เวลานับกว่า 10 ปีเลยทีเดียวที่จะแพร่หลาย

วัสดุช่วยยึดติดเสื้อผ้า เช่น กระดุม ซิป แถบตีนตุ๊กแก ไม่ใช่แค่ของจำพวกเดียวที่ไม่ค่อยเป็นที่ยอมรับในวงกว้างเนื่องจากขาดอุปสงค์มีผลในระยะแรกที่ประดิษฐ์ขึ้น ทั้งที่ของเหล่านั้นล้วนเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างมหาศาล ฉะนั้นหากคุณคนไหนกำลังท้อแท้เพราะผลงานประดิษฐ์ยิ่งใหญ่ของคุณอันจะช่วยสร้างความสะดวกสบายแก่มนุษยชาติ แต่กลับไม่ได้รับเสียงตอบรับจากผู้คนแล้วละก็ อย่างน้อยขอให้งานเขียนบทนี้ส่งอีกแรงใจให้คุณนะครับ

ทำโบชุดแต่งงานถึงเป็นสาว

เราเริ่มซื้อของขวัญให้คนในครอบครัวเมื่อถึงวันคริสต์มาสกันตั้งแต่เมื่อไหร่ ใครเป็นคนคิดธรรมเนียมมอบเงินปีใหม่ขึ้นมา อะไรคือเหตุผลที่เรามอบแหวนทองให้เด็กในงานฉลองอายุครบ 1 ขวบ ทำไมเราถึงใช้แหวนเพชรเป็นสัญลักษณ์ดีตราจองคู่ครองในพิธีแต่งงาน ฯลฯ มีเรื่องทำนองนี้หลายเรื่องที่กำลังกลายเป็นจารีตประเพณีหรือขนบธรรมเนียมให้เราปฏิบัติตาม โดยไม่มีใครสงสัยว่า ธรรมเนียมเหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร

จารีตประเพณีหรือธรรมเนียมซึ่งเราต่างยอมรับปฏิบัติตามกันมา โดยไม่ตะขิดตะขวงใจนี้ หลายๆ อย่างอธิบายได้ด้วยเศรษฐศาสตร์ จารีตประเพณีเป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมของมนุษย์ที่ไม่ได้เกิดจากปัจจัยทางเศรษฐศาสตร์เพียงอย่างเดียว ทว่าจารีตหรือประเพณีนั้นต่างเกิดและดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่อง หลักเศรษฐศาสตร์จึงถือเป็นหนึ่งในปัจจัยที่สำคัญ เหมือนกับที่ “ชุดแต่งงานต้องเป็นสีขาว” ที่เราเห็นว่าเป็นสิ่งถูกต้องเหมาะสมอย่างยิ่ง ก็อธิบายผ่านทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ได้เหมือนกัน

ชุดแต่งงานขาวบริสุทธิ์เกิดขึ้นได้อย่างไร

เดิมทีชุดแต่งงานไม่จำเป็นต้องใช้สีขาว หากดูจากรูปภาพหรืองานเขียนช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่บรรยายถึงพิธีแต่งงาน จะเห็นว่าชุดแต่งงานมีทั้งสีเหลือง สีฟ้า กระทั่งสีดำ ถ้าเช่นนั้นใครเป็นคนแรกที่แนะนำสาธารณชนให้รู้จักชุดแต่งงานสีขาวบริสุทธิ์ จนกลายเป็นธรรมเนียมที่ใครๆ ต่างสวมใส่ตามกันมาโดยไม่มีข้อแม้กันละ ตัวเอกของเรื่องนี้คือสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย ผู้ครองบัลลังก์สหราชอาณาจักรในยุคทองที่แผ่นดินนี้ได้รับขนานนามว่าเป็น “ดินแดนพระอาทิตย์ไม่เคยตกดิน”

พระนางวิกตอเรียเสวยราชย์เป็นราชินีแห่งอังกฤษด้วยพระชนมายุเพียง 18 พรรษา ลำพังแค่นี้ใครได้เป็นราชินีถือเป็นข่าวใหญ่มากแล้ว แต่นี่เป็นถึงราชินีผู้ครองจักรวรรดิอันเกรียงไกรที่สุดในโลก แถมยังอายุแค่ 18 ปี คุณคงนึกออกว่าในตอนนั้นจะเป็นประเด็นร้อนของโลกขนาดไหน

สมัยนั้นอังกฤษทรงอิทธิพลอย่างมากจนมีชื่อว่า “ดินแดนพระอาทิตย์ไม่เคยตกดิน” เนื่องจากอังกฤษมีอาณานิคมมากมาย จนต่อให้เวลาในอังกฤษเองเป็นเวลากลางวัน พระอาทิตย์ก็ยังคงขึ้นในอาณานิคมไหนสักแห่ง

ทุกวันนี้ร้ายสัมผัสถึงความยิ่งใหญ่ของอังกฤษได้จากเครือจักรภพแห่งประชาชาติ (Commonwealth of Nations) ที่เป็นพยานได้ดีถึงชื่อเสียงในอดีต เครือจักรภพแห่งประชาชาติคือองค์การซึ่งเกิดจากการรวมตัวของชาติต่างๆ ที่เคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษในสมัยพระราชินีนาถวิกตอเรีย ปัจจุบันประกอบด้วย 53 ประเทศ เช่น ออสเตรเลีย แคนาดา สิงคโปร์ อินเดีย ไนจีเรีย มาเลเซีย ฯลฯ กระทั่งปัจจุบันสืบกว่าประเทศจากห้าสิบกว่าประเทศ² ดังกล่าวยังคงถือพระราชินีอังกฤษเป็นผู้นำ เครือจักรภพแห่งประชาชาติจะจัดประชุมใหญ่รวมรัฐสมาชิกทั้งหมดทุกๆ 2 ปี นอกจากนี้พระราชินีนาถวิกตอเรียยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระ

² ดินแดนโพ้นทะเลบริติชที่อยู่ภายใต้อธิปไตยของอังกฤษ แต่ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของอังกฤษ

พระจักรพรรดินีแห่งอินเดียพระองค์แรกด้วย

ตลอดพระชนม์ชีพของพระราชินีนาถวิกตอเรียผู้ปกครองอังกฤษ ตั้งแต่ยังทรงเป็นสาวรุ่น ทรงเป็นที่จับตามองเรื่อยมา หลังครองราชย์ ผู้คนเริ่มสงสัยว่าใครจะได้เป็นพระราชสวามีของพระองค์ นานาประเทศ และเชื้อพระวงศ์ทั่วยุโรปต่างอยากผูกสัมพันธ์กับอังกฤษซึ่งทรงอิทธิพลที่สุดในขณะนั้น จึงพากันเสนอหนุ่มชนชั้นสูงหรือพระบรมวงศานุวงศ์ของตน ราชวงศ์อังกฤษเองก็แนะนำเจ้าชายแก่พระราชินีอยู่หลายพระองค์ แต่ที่สุดแล้วทรงตัดสินใจพระทัยเลือกเจ้าชายอัลเบิร์ต เจ้าผู้ครองแคว้นซัคส์-โคบูร์กแห่งเยอรมนี ตามคำแนะนำของพระเจ้าเลโอโพลด์ที่ 1 พระราชาแห่งเบลเยียมผู้เป็นพระญาติ ทั้งสองพระองค์ทรงพบกันเพียงสองครั้งก็โปรดให้ประกาศพิธีอภิเษกสมรส

คราวนี้ความสนใจของผู้คนพุ่งเป้าไปยังพิธีแต่งงานของเจ้าสาววัยรุ่นชนชั้นสูงต่างจับตามองว่างานแต่งของเจ้าสาวอายุสิบแปดซึ่งเป็นวัยอันแสนหวาน ฟุ้งฝันจะออกมาอย่างไร แม้แต่คนธรรมดาสามัญเองยังสนใจใคร่รู้ เพราะถึงพวกเขาจะพยายามจัดงานแต่งของตนให้ละเอียดละไมสวยงามแค่ไหน ยังต้องเผชิญความจริงที่ว่าพวกเขาไม่สามารถทำให้ทุกอย่างออกมาสมปรารถนาได้ แต่พระราชินีนาถวิกตอเรียทรงมีเงินและอำนาจมากพอจะบันดาลให้พิธีอภิเษกสมรสในฝันของพระองค์กลายเป็นจริงได้ทุกประการ และแล้วสิ่งที่พระองค์ทรงเลือกคือ “สีขาวย”

สิ่งแรกสุดที่ทรงเลือกคือชุดเจ้าสาวสีขาว ไม่ใช่แค่สีขาวแซมประปราย แต่เป็นสีขาวตลอดตั้งแต่พระเศียรจรดปลายพระบาท ของตกแต่งในพระราชพิธีก็ใช้สีขาวเป็นหลัก และโปรดให้เพื่อนเจ้าสาวซึ่งเป็นเจ้าหญิงจากประเทศต่างๆ ทั้ง 12 พระองค์จำลองพระองค์สีขาวด้วย บันทึกพระราชพิธีอภิเษกสมรสในวันนั้นบรรยายว่า สิ่งเดียวที่ไม่ใช่สีขาวมีเพียงเข็มกลัดสีน้ำเงินบนพระอุระ ซึ่งทรงได้รับจากเจ้าชายอัลเบิร์ต จึงเว้นไว้ในฐานะของขวัญจากเจ้าบ่าว ส่วนสิ่งอื่นๆ ในงานวันนั้นล้วนเป็นสีขาว บรรยายากสถานที่จัดงานมงคลสมรสทุกวันนี้ต่างมีแม่แบบจากพระราชพิธี

ของสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียนี้ละ

รายงานจาก *เดอะไทม์* ของอังกฤษตอนนั้นบรรยายว่า “ไม่เคยมีครั้งไหนในประวัติศาสตร์อังกฤษที่ผู้คนมารวมตัวกันแน่นเท่าวันนี้” พอให้เราสัมผัสได้ว่าพระราชพิธีอภิเษกสมรสของสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียเป็นข่าวครึกโครมมากแค่ไหน ภาพงานอภิเษกสมรสของพระองค์ได้รับการถ่ายทอดเป็นรูปวาด ภาพถ่าย คอลัมน์ในข่าว เรียกว่าสาว ๆ ทั่วโลกได้รับข่าวสารกันแบบเกาะติดสถานการณ์ สาว ๆ ทั่วโลกต่างร่วมรับรู้ ว่า หญิงผู้ทรงอิทธิพลที่สุดในโลกได้เลือกสวมชุดแต่งงานสีขาว และนั่นทำให้พวกเธอใฝ่ฝันจะแต่งงานท่ามกลางสีขาวบริสุทธิ์เช่นนั้นบ้าง

ผลของสมัยนิยมแพร่ขยายอย่างไร

ในปัจจุบันยังคงเห็นผู้คนมากมายทำพฤติกรรมเลียนแบบคนที่พวกเขาอยากเป็น เช่น เลือกลือผ้า อาหาร ที่พักอาศัยตามคนคนนั้น เศรษฐศาสตร์อธิบายการบริโภคอันเกิดเพราะได้รับอิทธิพลจากการเลือกของผู้อื่นว่า ผลของสมัยนิยมหรือการแห่ตามกระแสนิยม (bandwagon effect)

เวลาจะซื้อของสักชิ้น เราซึ้งใจโดยอาศัยปัจจัยหลาย ๆ อย่าง เช่น ราคา ดีไซน์ ประโยชน์ แต่นอกจากปัจจัยข้างต้นแล้ว เราจะได้รับอิทธิพลจากคนอื่น ๆ ด้วยว่าเขาซื้อของชิ้นดังกล่าวกันมากแค่ไหน

นักเศรษฐศาสตร์เสนอว่า โดยพื้นฐานผู้บริโภคแต่ละคนมีพฤติกรรมการซื้อของตัวเองโดยไม่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการบริโภคของผู้อื่น โดยตั้งสมมติฐานว่า อุปสงค์ส่วนบุคคล (individual demand) มีความสัมพันธ์แบบเป็นอิสระต่อกัน ทว่าพฤติกรรมกรรมการบริโภคที่เราเห็นกันในชีวิตจริงกลับไม่เป็นเช่นนั้น เช่น เราซื้อกางเกงยีนส์ยี่ห้อหนึ่งที่กำลังได้รับความนิยมที่ใคร ๆ ต่างซื้อกัน หรือในทางกลับกัน พอเห็นคนใส่เสื้อที่ตัวเองอยากได้จนเกร่อ เราเลยตัดสินใจไม่ซื้อ จึงถือว่าพฤติกรรมการบริโภคส่วนตัวได้รับ

อิทธิพลจากพฤติกรรมกรรมการบริโภคของผู้อื่น

ผลของสมัยนิยม หรือการแห่ตามกระแสนิยม ใช้เรียกพฤติกรรมกรรมการบริโภคที่ทำตาม ๆ กันเมื่อเห็นว่าคนหมู่มากต่างบริโภคสินค้านั้น คำว่าแบนด์เวกอน (bandwagon หรือกิจกรรมที่มีคนหมู่มากเข้าร่วม) ใช้เรียกรถม้าในยุคบุกเบิกตะวันตกของอเมริกา (American frontier) สมัยนั้นใคร ๆ ก็เดินทางไปซูดทองแถบตะวันตก คำนี้จึงสื่อถึงพฤติกรรมกรรมการบริโภคที่ทำตามคนหมู่มาก หากคุณเคยซื้อกางเกงยีนี่ที่ฮิตฮิตดังในตัวอย่างก่อนหน้าด้วยละก็ แสดงว่าคุณเองเคยลิ้มรสประสบการณ์ผลของสมัยนิยมด้วยตัวเองมาแล้ว

ชุดเจ้าสาวสีขาวของพระราชินีนาถวิกตอเรียมีอิทธิพลมากจนทำให้ผู้คนอยากซื้อชุดแบบเดียวกัน ทำให้เกิดผลของสมัยนิยมแก่คนอื่น ๆ ยิ่งพระองค์ทรงเป็นราชินีที่รักของชาวอังกฤษด้วยแล้ว สิ่งที่ทรงเลือกทรงใช้ทุกอย่างจึงกลายเป็นของที่ทุกคนอยากได้อยากมีไปด้วย ผลจากแบบสำรวจชิ้นหนึ่งแสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียทรงเป็นที่เคารพรักของพสกนิกรมากแค่ไหน *เทเลกราฟ* สื่อของอังกฤษเคยจัดทำแบบสำรวจเกี่ยวกับกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งอังกฤษในวาระครบรอบครองราชย์ 60 ปีของสมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบทที่ 2 ผลสำรวจในตอนนั้นออกมาว่า สมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียทรงได้คะแนนนิยมเป็นอันดับสอง (24 เปอร์เซนต์) รองจากอันดับหนึ่งคือสมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบทที่ 2 (35 เปอร์เซนต์) ถ้าหัวข้อสำรวจนี้ไม่ได้จัดทำเนื่องในวาระครองราชย์ครบ 60 ปีของพระราชินีนาถเอลิซาเบทที่ 2 ไม่น่าว่าอันดับหนึ่งอาจตกเป็นของสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียก็ได้

ถึงชุดเจ้าสาวสีขาวจะเป็นสิ่งที่เลือกโดยพระราชินีผู้เป็นที่รักและเคารพ แต่ไม่ใช่ว่าใครก็สามารถเลือกตามอย่างพระองค์ได้ หากจะสร้างผลของสมัยนิยม ราคาของชุดเจ้าสาวสีขาวต้องอยู่ในเกณฑ์ที่ทุกคนในทุกชนชั้นทั่วโลกซื้อไหวเสียก่อน ไมเช่นนั้นชุดแต่งงานขาวบริสุทธิ์ก็จะ เป็นเพียงความฝันที่มีแต่ชนชั้นสูงเท่านั้นที่เอื้อมถึง

คนสมัยก่อนไม่ได้เลือกชุดเจ้าสาวเพื่อสวมในวันแต่งงานเพียงวันเดียว แต่เลือกชุดเจ้าสาวที่สวมต่อได้ในงานอื่น ๆ หรือสวมได้ในวันธรรมดา ดังนั้นการเลือกชุดเจ้าสาวสีขาวที่สกร่งง่าย หมองเร็ว จึงไม่ใช่การตัดสินใจง่าย ๆ ช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 เราจึงเห็นว่ายังมีการใช้ชุดเจ้าสาวหลายสีกันอยู่

ไม่เพียงเหตุผลเรื่องวัตถุประสงค์การใช้งาน สมัยนั้นเสื้อผ้าสีขาวยังราคาแพงกว่าเสื้อผ้าสีอื่นมาก เนื่องจากการฟอกขาวทำได้ยากกว่าการย้อมสีเข้ม สำหรับสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียคงไม่ใช่เรื่องยากที่จะทรงเลือกสวมสีขาว แต่สำหรับคนธรรมดาทั่วไป การสวมเสื้อผ้าสีขาวโดยเฉพาะชุดแต่งงานสีขาวด้วยแล้วคงเป็นไปได้แค่ฝัน สุดท้ายพฤติกรรม การบริโภคตามผลของสมัยนิยมจึงยังไม่เกิดขึ้นในตอนนั้น

จนเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 20 เมื่อเทคนิคการฟอกขาวพัฒนาและแพร่หลายมากขึ้น ทำให้ราคาเสื้อผ้าสีขาวต่ำลงจนเท่ากับราคาเสื้อผ้าสีอื่น ๆ สถานการณ์อำนวยให้ผู้คนที่เลือกซื้อเสื้อผ้าสีขาวกันได้มากกว่าครั้งไหน ๆ ประกอบกับมีอีกเหตุการณ์ที่กระตุ้นให้ผู้คนที่ติดสีขาวยุติการเข้ากับชุดเจ้าสาว นั่นคือชุดเจ้าสาวสีขาวบริสุทธิ์ของดีไซเนอร์ชื่อก้องโลก โดโค่ ซาแนล ชุดเจ้าสาวสีขาวจึงกลับมาเป็นกระแสนิยมอีกครั้ง

นอกจากชุดเจ้าสาวสีขาวที่พระราชินีนาถวิกตอเรียทรงสวมและชุดเจ้าสาวสีขาวของดีไซเนอร์ชื่อดังระดับโลกแล้ว ต้องมีเกณฑ์ราคาของผู้บริโภคเต็มใจจะซื้อด้วย จึงจะทำให้ชุดเจ้าสาวสีขาวกลายเป็นของที่ทุกคนนิยมซื้อใส่ในงานแต่งงาน

ชื่ออะไรตามคนอื่น

ชีวิตคู่อันงดงามและราบรื่นของสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย ผู้ครองพระองค์สีขาวบริสุทธิ์ในวันอภิเษกสมรส มีส่วนก่อให้เกิดผลของ

สมัยนิยมมากที่สุด เป็นที่รู้กันว่าพระราชโอรสและพระราชธิดาทั้ง 9 พระองค์ล้วนได้อภิเษกสมรสกับเชื้อพระวงศ์คนสำคัญของยุโรป สืบพระราชสันตติวงศ์ไปไพศาล จนสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียทรงได้รับพระราชสมัญญานามว่า “สมเด็จพระย่าแห่งยุโรป” มีเรื่องน่าชื่นชมมากมายเกี่ยวกับชีวิตคู่ของพระองค์ และพระองค์ได้ทำให้ผู้คนมีความทรงจำอันดีต่อชุดเจ้าสาวสีขาวต่อมา

นอกจากชุดแต่งงานสีขาวแล้ว สมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียยังทรงสร้างผลของสมัยนิยมอื่นๆ อีกหลายอย่าง ผู้ที่ทำให้เด็ก ๆ ได้ใส่ชุดกะลาสีก็คือพระองค์อีกเช่นกัน เมื่อปี ค.ศ. 1845 กองทัพเรือในพระมหากษัตริย์ได้ถวายชุดกะลาสีเรือแก่เจ้าชายเอ็ดเวิร์ดพระราชโอรส สมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียโปรดให้เจ้าชายฉลองพระองค์ชุดกะลาสีนั้นออกงาน จนเป็นที่พูดถึงกันเกรียวกราว บริษัทผู้ผลิตชุดกะลาสีในสมัยนั้นถึงกับผลิตชุดกะลาสีสำหรับเด็กออกมา ซึ่งเป็นที่นิยมสวมใส่กันในหมู่ลูกหลานชนชั้นสูง แม้แต่ตอนนี้เครื่องแบบกะลาสีก็ยังคงใช้กันอยู่ เช่น เด็ก ๆ ในองค์กรเวียนนาบอยส์ไคเวอร์ เป็นต้น

สมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียทรงมีส่วนทำให้สกอตวิสกี้ก็กลายเป็นสุราราคาแพง จอห์น เบกก์ (John Begg) เจ้าของโรงกลั่นสุราที่ลอซนาการ์ได้ส่งจดหมายไปทูลเชิญสมเด็จพระราชินีให้เสด็จมาชมกระบวนการกลั่นวิสกี้ พระองค์กับพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จมาเยี่ยมชมโรงกลั่นสุรานั้นจริง ๆ และได้ลองเสวยวิสกี้ด้วย ภายหลังสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียโปรดให้วิสกี้จากโรงกลั่นสุราที่ลอซนาการ์เป็นสุราหลวงรับรอง พระองค์โปรดผสมไวน์บอร์โดกับวิสกี้เสวยเองด้วย ซึ่งวิธีผสมสุรานี้เรียกว่า “ผสมแบบสมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย” ทำให้สกอตวิสกี้ที่เคยถูกเมินในสังคมอังกฤษได้ยกระดับเป็นเครื่องดื่มในวงสังคมชั้นสูงไปโดยปริยาย

นอกจากนี้เครื่องเซรามิกจากรอยัลดูลตัน (Royal Doulton) ที่โปรดปรานและพระราชทานยศอัศวินให้ นั่น ก็กลายเป็นเซรามิกแบรนต์หรือ

โด่งดังไปทั่วโลก หรือเค้กที่โปรดเสวยช่วงเช้าก็ได้ชื่อตามพระองค์ว่า “เค้กฟองน้ำวิกตอเรีย” (Victoria sponge cake) และยังคงมีอยู่ถึงทุกวันนี้

ธรรมเนียมประเพณีที่เราทำตามๆ กันมาโดยไม่นึกขบขัน หลายอย่างมีจุดเริ่มต้นจากเหตุการณ์เล็กๆ น้อยๆ เช่นนี้เองครับ